

ברית בין הדורות

הר' ייץ גרינברג - ygreenberg@hadar.org

פרשת ויחי תשפ"א

אולי התגלית החשובה ביותר בספר בראשית היא ש'סיבת קיום הקוסמוס הנצחי' [=אלוהים] אוהבת את בני התמותה ה"טריוויאליים" שחיים על הכוכב הזניח הזה ובכל מקום. לכן אלוהים רותם את בני האדם ליחסי אהבה מחייבים (ברית) כדי לתקן בצוותא את פגמי הבריאה ולשפר את החברות האנושיות, כשהמטרה הסופית היא יצירת חיים משגשגים בהם אנשים זוכים ליחס של הערכה אינסופית מתוך שוויון ולצד ייחודיות.¹

פרשתנו חותמת את ספר בראשית וחושפת את העובדה שמי שחי במסגרת הברית, כל רגע בחייו הוא רב-ממדי. אנו אמנם חיים את הרגע, אך העתיד הוא חלק מן ההווה ומשפיע עליו. כל פעולה שנעשית בתוך מערכות יחסים מתרחשת עם בני האדם ועם אלוהים בו זמנית. כל קיום הוא ייחודי, אך הוא גם מהווה המשכיות לחיים שהיו לפניו. לאחר מותו של אדם שבא בברית, חייו נמשכים על ידי חברי הברית הבאים.

פרדיגמת הברית יוצרת קשר מעמיק בין מצב האנושות בהווה לבין עתיד של קיום אידיאלי. כבר מתחילתה התורה מכירה בחשיבותן ובערכן של התנהגויות יומיומיות ערכיות/מוסריות. כל פעולה נעשית כאן ועכשיו ומעוצבת על בסיס הקשרים וציפיות של המציאות העכשווית, ובה בעת - כל רגע מכוון אל עתיד של קיום מושלם, ועל הפרט להשתדל להתנהג בצורה שתעלה בקנה אחד עם עתיד זה. משמעות הדבר היא שיש להרחיב את מידת הכבוד

¹ ראו חיבורים שלי בנושא: [פרשת וישב: "כוח החיים המשיחי"](#) ופרשת ויצא: ["מסע אל התבגרות בברית"](#)

כלפי האחר גם בחברה הרחוקה משוויון אוניברסלי, או לעבות את מידת הצדק כלפי האחר גם בחברה שבה לא כולם שווים בפני החוק.

בספר בראשית מתואר כיצד אלוהים פוצח במערכת יחסים עם האנושות כולה אך בהמשך מקיים מערכות יחסים אינטנסיביות ומיוחדות עם קהילות מסוימות, שהחלו באברהם, שרה ובני ישראל. מסע הברית מתחיל בהתחייבות לשמור את "דִּרְךָ ה', לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט..." (בראשית י"ח, 19), משום שזהו היחס המגיע לכל אדם, כמי שנברא בצלם אלוהים. ככל שהברית תיחשף ותתבהר, כל קהילה אנושית תיצור לעצמה נישא ייחודית – נחלה – שבה תשתדל לבנות את החברה האידיאלית על בסיס כבוד וצדק לכל. אחד המרכיבים המרכזיים בכבוד האדם הוא קיום של מקום שבו האיש או האישה מכים שורש וצומחים בחופשיות; שאין ספק באשר לזכותם על המקום ושיש בו ייצוג של הזכרונות, השפה והחוויות המצטברות שלהם. במקרה של צאצאי אברהם, המקום הזה הוא ארץ ישראל (בראשית ט"ו: 7-12; י"ז, 7-8).

עם הזמן, כשדרך הברית מתחדדת ומתבררת, כל התנהגות קיומית מבטאת תמיכה בחיים והתנהלות מתואמת עם מטרות הברית. מתפתחת גם התנהגות טקסית (בעיקר לאחר יציאת מצרים ומעמד הר סיני) שמעצבת התנהגויות המזכירות לאנשים שהם חברים בקהילת ברית ייחודית (לדוג' ברית מילה, שבת, כשרות, שנת שבתון ועוד) עם חוויות היסטוריות מיוחדות וזיכרונות משותפים (לדוג' פסח, שבועות, סוכות ותזכורות נוספות ליציאת מצרים). סימני הדרך הללו סובבים את בני האדם ומעניקים הקשר להתנהגויות שלהם בחייהם הפרטיים ובחוויות הקיומיות הייחודיות להם.

מרבית ההתנהגויות האנושיות – עבודה, אכילה, דיבור – הן נחלת כולם, בין אם מדובר במי שמחוברת לברית ובין אם לאו. התנהגות של ברית היא כזו שמשנה את צורתה ברמה כזו או אחרת – גבוהה או נמוכה יותר – כדי להיות מתואמת עם כללי הברית, או מקדמת אותנו במידה כזו או אחרת לקראת המצב הסופי. כך, אברהם ואנשיו הם רועי צאן ובקר, אך בכל מקום עצירה הם חופרים לעצמם בארות מים, כדי לא לייבש אספקת מים של אחרים (בראשית כ"א, 24, 28-31; כ"ו, 18-25, 32). אברהם ושרה מארחים עוברי אורח כמנהג תושבי מסופוטמיה, אך

טורחים יותר מהרגיל למען האורח (י"ח, 2-5) או משדרגים את הכיבוד (י"ח, 2-5). אברהם, יצחק ויעקב בונים מזבחות לאלוהים ומעלים זבחי תודה, אך הם מקדישים אותם לשותפם לברית, האלוהים שהם למדו להכיר (י"ב, 8; י"ג, 18).

בטווח הארוך, הברית מכוונת לשינוי מוחלט של העולם. המטרה היא לשפר אותו בהתגברות על אויבי החיים - עוני ורעב, דיכוי ואי-שוויון, מלחמות ומחלות וכו'. אך הברית מעצבת מחדש התנהגויות באופן חלקי ומצטבר. לדוגמה, התורה אינה מספקת בבת אחת את חזונה לשוויון כלכלי מושלם: היא מציעה רכוש פרטי וצמצום של אי השוויון באמצעות עזרה למשפחות המבקשות לשמור על נחלת אבותיהן (כמקור הכנסה), הלוואות ללא ריבית, שמיטת חובות תקופתית בכל שבע שנים או פשוט נתינת צדקה וגמילות חסדים. השיטה המצטברת מכבדת מאוד את בני האדם משום שעשירים ועניים כאחד פתוחים יותר לשינויים הדרגתיים. שיטת הברית מאמינה כי שיפור של 2% המתרחש 50 פעמים במהלך ההיסטוריה יסתכם בתוצאה של 100%, וכך ייחסכו מאיתנו תגובות נגד או משברים המתרחשים תכופות כאשר נעשים ניסיונות לחולל שינוי טוטאלי בדור אחד.

השיטה המצטברת עובדת רק בתנאי שהדור הבא משתפר ומשתדרג ולא נסוג לאחור. גישת הברית, אם כך, דורשת התמקדות חזקה ומתמדת בחינוך כדי לגייס את הדור הבא, להפנים את היעד האולטימטיבי ולדאוג לתנועת שיפור מתמדת. שיטת הברית משלבת מרכיב חזק של טקסיות - כמו לחוות מחדש את הכניסה לברית כדי שהדורות העתידיים ירגישו את אותו דחף לשאוף להשגת היעד האולטימטיבי ולא להתפשר על הסטטוס קוו.

עם הברית אינו גזע עליון; התורה חושפת את המגבלות האנושיות ואת הפגמים באישיות של דמויות המפתח שלה. חיי המשפחה של אברהם ושרה הם נורמליים, עם בעיות לגמרי רגילות כמו בריאות ואי-פוריות, קנאה בין בני משפחה, אתגרי הגירה, היטמעות בתרבויות חדשות בלי לאבד את הערכים וכו'. המשימה המתגרת ביותר היא ההמשכיות: כיצד ניתן להבטיח כי הדור הבא ייקח על עצמו את משימת הברית וישאר נאמן לה אל מול קשיים פנימיים ולחץ חברתי חיצוני? במשפחות הקטנות של אברהם ויצחק, היו ילדים (ישמעאל ועשו) שהתנתקו מתהליך המאבק על המשכיות ויצרו לעצמם שבטים, ממלכות וכיווני חיים שונים.

משפחתו של יעקב היא המשפחה הגדולה הראשונה בתולדות הברית, ולמרות זאת מצליחה להישאר מאוחדת תחת אוהל הברית. למרות תקופה של יריבות וקונפליקט שכמעט הובילה לרצח-אח, וחרף עקירתם מארץ כנען בגין הרעב, המשפחה מתחברת מחדש, נאמנה לחזון יצירת חברת ברית מיוחדת. למרות הצלחתו הבלתי מעורערת של יוסף ונסיקתו המופלאה לדרגים הגבוהים ביותר של החברה המצרית, גם הוא לא מתנתק מהחזון המשפחתי. הוא ויעקב מסכמים ששני בניו, אפרים ומנשה, יתקבלו לחיק המשפחה וכי הם זכאים לחלק שווה בנחלת אבותיהם בארץ כנען (בראשית מ"ח, 1-6).

יעקב מבהיר באופן שאינו משתמע לשני פנים את מרכזיותה של הברית בעיניו: הוא יכה שורש אך ורק במקום שבו ניתן לחיות חיי ברית. לפיכך, הוא מבקש מיוסף לקבור אותו במולדתו, במערת המכפלה שבה קבורים אברהם ושרה, יצחק ורבקה ואשתו לאה. בפרשת ויחי מופיעה גם סצנת הניצחון האחרונה של יעקב – הברכות שלו לבניו. זוהי משפחה אחת של ברית. לצד תחושות מעורבות וביקורת קשה כלפי חלק מהם, יעקב מייעד להם סטטוס של שנים-עשר שבטי ישראל (בראשית מ"ט).

גם יוסף מבטא את מחויבותו הראשונית למשפחת הברית המתמשכת. מעמדו בחברה המצרית גבוה מכדי להתנגד לקבורה במצרים בלי לפגוע במצרים. יחד עם זאת, בסגנון הבריתי, העתיד מהווה מרכיב מרכזי מההווה ויוסף חוזה מציאות עתידית שבה בני ישראל ישובו לארץ כנען. הוא מבקש מאָחיו להישבע לו שכאשר הם או צאצאיהם ישובו לארץ ישראל, יעלו עימם את עצמותיו ויקברו אותן בארץ הברית, כאילו כדי לומר שכל תחנה אחרת במסע היהודי היא זמנית במהות. היעד האולטימטיבי הוא חברה יהודית אידיאלית בארץ המובטחת. אמנם יוסף לא יגיע אליו בחייו, אך הדורות הבאים מהווים חוליה בשרשרת הברית וכשהם יבצעו את משימותיהם - יעלו איתם את עצמותיו של יוסף. הם יבינו שכפי שחייו ועבודתו איפשרו את עבודתם שלהם, כך חייהם העתידיים ירוממו ויאששו את חייו ואת פועלו. כל הדורות מהווים חוליה בשרשרת אחת בלתי קטועה.

כך, מלמדת אותנו פרשת ויחי תכונה מרכזית נוספת של חיי הברית. היות שלא ניתן להגשים את היעדים בתקופת חיים אחת, כל דור סומך על צאצאיו העתידיים להשלמת המשימה. יחד עם אבותיו ואמותיו, החל יעקב בביצוע המשימה שתובן רק כעבור דורות רבים. אחד העקרונות המרכזיים של חיי ברית הוא "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לְבִטֵּל מִמְּנָה".² אנו מתחילים בתהליך התיקון בעצמנו ומחנכים את הקהילה. או אז אנו אוחזים באמונה ובבטחון שהדורות הבאים יביאו את המשימה להבשלה.

יעקב ויוסף מבקשים שהדורות הבאים יישבעו אמונים לברית ולאבותיהם ואמותיהם הקדמונים. בכך, הם לומדים להכיר ממד אנושי נוסף של הברית. לא מדובר רק בחבות נצחית בין אלוהים לאדם. הברית היא מחויבות של אהבה בין הדורות השונים של האנושות. אין טעם לצאת למסע שלא ניתן לסיים אותו מבלי להאמין שבשר מבשרנו ועצם מעצמותינו וכל מי שאנו חולקים עמו.ה את חלומותינו ומשימותינו ישלימו אותם למעננו ובשמנו.

כך, חיי כל הדורות כרוכים זה בזה בקשר של תקווה משותפת ובעבותות של אהבה.

² משנה אבות, ב; ט"ז

